

Igazságtétel — most már kizárólag a nemzetközi jog alapján?

1. Az Alkotmánybíróság 36/1996 (IX. 4.) AB sz. határozatával¹ a Legfelsőbb Bíróság elnökének és a legfőbb ügyésznek az indítványa alapján alkotmányellenesnek minősítette és ezért megsemmisítette az 1956. októberi forradalom és szabadságharc során elkövetett egyes bűncselekményekkel kapcsolatos 1993. évi XC. törvényt, az ún. igazságtételi törvényt (a továbbiakban: igazságtételi törvény). Az Alkotmánybíróság döntése alapján — amint erre az AB. határozat indokolásában rámutat - "elhárult az akadály annak útjából, hogy a magyar hatóságok a nemzetközi jog szerinti háborús és emberiség elleni bűncselekményeket üldözzék és megbüntessék".²

Az Alkotmánybíróság határozatának ez az indokolásbeli kitétele az egyik — alighanem az eddigi legnagyobb — kihívás a magyar jogalkalmazók, elsősorban a bíróságok számára az elmúlt félévszázadban, tekintve, hogy a magyar bíróságok (bírói generációk) számára mi sem volt természetlenebb, mint hogy kizárólag a nemzetközi jog szabályai alapján hozzák meg döntéseiket. A nemzetközi jog szabályainak alkalmazására ugyanis sem a korábbi alkotmányi rendelkezések, sem a jog(alkalmazási)politikai irányelvek nem adtak lehetőséget. Ily módon — nagyon ritka kivételtől eltekintve — föl sem vetődött az a lehetőség, hogy a magyar nemzeti bíróság az egyetemes nemzetközi jog (akár szerződéses, akár szokásjogi) szabályai alapján hozza meg döntését magyar jogalkotás hiányában, avagy annak megléte esetén azzal ellentétben.³

Magyarország nemzetközi jogi kötelezettségeinek (nemzetközi szerződéseinek) az államon belüli jogalkalmazó általi, prioritást élvező alkalmazására ugyanis a jogalkalmazónak egyszerűen nem volt alkotmányos felhatalmazása. Az 1949—1989 közötti időszakban hatályos alkotmányunk nemes egyszerűséggel hallgatott erről a kérdéstről. Implicit rendelkezés ugyan létezett, miszerint a bíróságok csak a törvényeknek vannak alárendelve,⁴ s ez alapján lehetséges lett volna a törvényekkel (vagy a hivatalosan ezzel egyenértékű tvr-ekkel) kihirdetett nemzetközi szerződések alkalmazása. Köztudottan fölösleges lenne azonban azt a kérdést feszegetni, hogy vajon milyen esélyekkel lehetett

¹ A határozat a Magyar Közlöny 1996/75. számában lett kihirdetve.

² Legfelsőbb Bíróság elnökének és a legfőbb ügyésznek az indítványa szerint ugyanis a törvény a Genfi Egyezmények különböző személyi és tárgyi körre vonatkozó rendelkezéseit egymásra vonatkoztatja és az Egyezményekben nem szereplő összefüggést létesít közöttük (vö. az AB. határozat indokolása).

³ Elvértve előfordult, hogy nemzetközi szerződés rendelkezéseit vette alapul magyar bíróság, de ez a néhány kivétel kizárólag "szocialista relációban" érvényesült (pl. SZMG SZ, KGST avagy pl. magyar-román kiadatási kérdésben).

⁴ Vö. 1949 és 1980 közötti hatályos alkotmányszövegeinknek a bíróságokról szóló fejezete.

volna pl. 1976-ban az ENSZ keretében létrejött, Magyarországon az 1976. évi 8. és 9. tvrrel kihirdetett emberi jogi egyezményekre⁵ hivatkozni magyar bíróságok előtt, mint ahogy reménytelen vállalkozás lett volna a nők éjszakai munkájának tilalmáról szóló ILO-egyezmény elsőbbségét hangsúlyozni a Munka Törvénykönyvével szemben. Az akkori magyarországi joggyakorlat ugyanis ezeket — az egyébként törvénnyel vagy más jogszabállyal kihirdetett — nemzetközi szerződéseket egyszerűen nem tekintette jogforrásnak.

Hatályos alkotmányunk (1989. október 23-a óta) már rendelkezik a nemzetközi jog és az államon belüli (magyar) jog viszonyáról, miszerint "A Magyar Köztársaság jogrendszere elfogadja a nemzetközi jog általánosan elismert szabályait, biztosítja továbbá a vállalt nemzetközi jogi kötelezettségek és a belső jog összhangját" [Alkotmány 7. § (1) bekezdés].

Hogyan értelmezhető alkotmányunk ezen rendelkezése? Az Alkotmánybíróság — kétségkívül kötelezőnek minősülő — interpretációja szerint a nemzetközi jog általánosan elismert szabályai (lényegileg a nemzetközi jog egyetemes szokásjogi szabályai — B. L.) a "generális transzformáció" eredményeként a magyar jogrendszer részét képezik, azaz a magyar bíróságok (vagy más jogalkalmazók) számára jogforrásként jelennek meg, amelyek — ugyancsak az Alkotmánybíróság álláspontja szerint — a magyar törvényekkel (és más belső jogi forrásokkal) szemben elsőbbséget élveznek.

"Vállalt nemzetközi jogi kötelezettségeink" (ti. a nemzetközi szerződések — B. L.) ugyanakkor csak arra kötelezik az államot, hogy nemzeti jogrendszerünket összhangba hozzuk nemzetközi szerződéses kötelezettségeinkkel.⁶ Ez nem mást jelent, mint hogy nemzetközi szerződéseinkkel adekvát magyar jogalkotásra kerüljön sor.

Az Alkotmánybíróság 36/1996. (IX. 4.) sz. határozata — akár kimondta, akár nem — azt sugallja, hogy az alkotmány 7. § (1) bek. nem kevesebbet tartalmaz, mint a nemzetközi jog és a belső jog viszonyának *monista* felfogását a nemzetközi jog normáinak elsőbbsége (prioritása) mellett.⁷ Nem titkolhatom, hogy magam is ilyen tartalmú rendelkezést szeretnék viszontlátni alkotmányunkban.⁸ Az Alkotmány hivatkozott rendelkezése azonban jelenlegi szövegezésében — sajnos — nem erről szól. A jelenlegi alkotmányszöveg ugyanis a leghagyományosabb értelemben vett — de "a nemzetközi jog általános szabályai", mint szokásjogi szabályok jóvoltából kényszerűen megerősakolt — dualista felfogást formulázza a nemzetközi jog és a belső jog viszonyáról.⁹ Ellenkező esetben ugyanis vajon miért kellene összhangba hozni belső jogunkat nemzetközi jogi kötelezettségeinkkel?

A dualista, illetve *monista* doktrína (és állami gyakorlat) elméleti kérdéseire ehelyütt nem kívánok kitérni,¹⁰ csupán hangsúlyozni kívánom: a nemzetközi jog és a belső jog viszonyának dualista felfogása fogalmilag két egymástól *elkülönült jogrendszert* tételez,

⁵ Az egyezmények hivatalos elnevezése: Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmánya, illetve Gazdasági, Szociális és Kulturális Jogok Nemzetközi Egyezségokmánya.

⁶ "E megfogalmazás [ti: az Alkotmány 7. § (1) bek. — B. L.] azért problematikus, mivel... a mondat második fele a dualizmus híveinek ad municiót..." Vö. Kovács Péter: Alkotmányosság és nemzetközi jog (Kézirat a Zlinszky-émlékkönyvbe), 2. p.

⁷ Uo.

⁸ Legutóbb pl. Bodnár László: A nemzetközi jog magyar jogrendszerbeli helyének alkotmányos szabályozásáról (Acta juridica et politica. Tomus XLVII. Fasciculus 2. Szeged, 1996.)

⁹ Vö. Kovács Péter: i.m. 2. p.

¹⁰ Hazai irodalmunkban legrészletesebben Bodnár László: A nemzetközi szerződések és az állam (Budapest 1987.)

amiből eredően a nemzetközi jog valamely normája (akár az általánosan elismert szabályok, akár konkrét szerződési rendelkezések) csak és kizárólag *transzformáció* útján érvényesülhet valamely állam saját jogalkalmazási szférájában.¹¹ Ez annyit jelent, hogy a nemzetközi jog valamely normáját át kell alakítani egy megfelelő szintű (tipikusan törvényszintű) belső jogi normává, s így azt, mint a nemzeti (belső jogi) jogalkotás termékét, *belső jogi jogforrás képében* kell kihirdetni a hivatalos lapban. A nemzetközi jogi (eredetű) norma ezután már nem a nemzetközi jog szabályaként, hanem mint belső jogi norma alkalmazható a bíróságok által. A transzformáció eredményeként ugyanis *megváltoznak a norma címzettjei*, megváltozik maga a *jogforrás* és megváltozik a *jog struktúrája* is,¹² anélkül azonban, hogy a norma tartalma megváltozna.

A transzformáció illetően jellege azonban a nemzetközi jog általánosan elismert szabályai, azaz a tulajdonképpeni szokásjog tekintetében nem értelmezhető. A szokásjog szabályai ugyanis — az esetek tekintélyes részében — nem tekinthetők sem eléggé egzaktnak, s főként nem időben fixálható tartalmú normáknak. Ilyen körülmények között tulajdonképpen nincs mit transzformálni. A dualista/transzformációs tan (és gyakorlat) képviselői ezért találták ki mintegy mankóként a "generális transzformáció" fogalmát,¹³ hiszen valahogy meg kell(ett) magyarázni az egyetemes szokásjog szabályainak belső jogi alkalmazhatóságát, a (nemzeti) jogrendszer részeként való elismerését.

2. Mít jelentenek fenti megállapítások az ún. igazságtételi törvényben megállapított cselekményeknek a nemzetközi jog alapján való elbírálása szempontjából?

Az Alkotmánybíróság határozata ugyanis lényegileg (impliciten mindenképpen) kizárta az *utólagos* belső jogi jogalkotás érvényességét a tárgyi cselekmények büntetőjogi szabályozása terén, s végső soron azt mondja, hogy ha a nemzetközi jog alapján az 1956-ban elkövetett cselekmények bűncselekménynek minősíthetők, akkor azokat a nemzetközi (büntető) jog alapján kell elbírálni.¹⁴

Az AB határozat alapján két fő kérdést kell a magyar jogalkalmazónak eldönteni:

- 2.1. A nemzetközi jog valamely szabálya — esetünkben a háború áldozatainak védelméről szóló 1949. évi Genfi Egyezmények — részét képezi-e a magyar jogrendszernek?
- 2.2. Igenlő válasz esetén hogyan minősíthetők az 1956-os cselekmények elkövetési magatartásai a nemzetközi jog alapján?

Az első kérdés tekintetében — megítélésem szerint — az a perdöntő kérdés, hogy a magyar joggyakorlat, illetve alkotmányos szabályozás valóban (mint ahogy erre fentebb már utaltam) dualista/transzformációs jellegű-e? Az igenlő válasz a több, mint évszázados, konzekvens magyar gyakorlatból éppúgy levonható, mint az összehasonlító alkotmányjogból. Pl. hatályos alkotmányunk 7. § (1) bekezdésének szövege kísérteties hasonlóságot mutat az Olasz Köztársaság idevágó alkotmányos rendelkezésével, melynek olaszországi értelmezése és jogalkalmazói gyakorlata kétséget sem hagy a

¹¹ A dualizmus lényegét H. Triepel és D. Anzilotti munkálta ki és fejtezte ki monográfiájában (Triepel: *Völkerrecht und Landesrecht*. Leipzig 1899., illetve Anzilotti: *Lehrbuch des Völkerrechts*. Berlin—Leipzig 1929.)

¹² A transzformáció mibenlétéről lásd: *Anzilotti*: i.m. 46. p.

¹³ Ilyen értelemben lásd *Müller, J.P.—Wildhaber, L.*: *Praxis des Völkerrechts*. Bern 1977. 134. p.

¹⁴ Vö. 36/1996. (IX. 4.) AB határozat: visszautalás az 53/1993. (X. 13.) AB határozatban megfogalmazott alkotmányos követelményekre.

dualista/transzformációs jellegről.¹⁵ Ebből az értelmezésből viszont egyenesen következik, hogy a magyar jogalkalmazó számára a nemzetközi jogi (eredetű) norma csak akkor minősül jogforrásnak, ha azt az *alkotmány előírásai szerint a hivatalos lapban kihirdették*.¹⁶

Az 1956-os forradalom és szabadságharc idején elkövetett egyes cselekmények minősítésénél meg kell vizsgálni, hogy azok minősíthetőek-e a nemzetközi jog alapján háborús és/vagy emberiség elleni bűncselekménynek?

Álláspontom szerint a háborús bűncselekménykénti minősítés lehetősége föl sem vetődhet, hiszen a nemzetközi jog által szabályozott (el nem évülő) háborús bűncselekmények konkrét történelmi időszakhoz (ti. a II. világháborúhoz) és konkrét elkövetőkhöz (ti. a náci német, illetve a japán háborús bűnösökhöz) kapcsolódó tényállások.¹⁷

Ezen túlmenően is, háborús bűncselekmény csak háború idején követhető el.¹⁸ Nemzetközi jogi értelemben a háború államok között folyik,¹⁹ amelynek megléte 1956-ban Magyarországon aligha lenne bizonyítható.

A szóba jöhető nemzetközi jogi szabályok köre így leszűkül az ún. humanitárius nemzetközi jog hatályos szabályaira, azaz az 1949. évi Genfi Egyezményekre,²⁰ pontosabban ezek közös harmadik cikkelyére, illetve az ezen egyezményekhez kapcsolódó 1977. évi Genfi Kiegészítő Jegyzőkönyvekre.

Ezek a nemzetközi szerződések valóban potenciális jogforrásként jöhetnek szóba az 1956-os "sortüzek" elbírálása során, de a magyar bíróságnak mindenekelőtt abban kell döntenie, hogy fennáll-e a jogi lehetőség ezen szabályok alkalmazására. Igenlő válasz esetén pedig azt kell megvizsgálni, hogy a háborús és emberiség elleni bűncselekmények el nem évülésére vonatkozó, az ENSZ keretében létrejött nemzetközi egyezmény²¹ tárgyi hatálya kiterjed-e a Genfi Egyezményekben foglalt elkövetési magatartásokra.

Az 1949. évi Genfi Egyezmények közös 3. cikkelyeit ugyanis polgárháború vagy ezzel egyenértékűnek tekinthető más, "nem nemzetközi jellegű fegyveres összeütközés" esetén is alkalmazni kell. A közös 3. cikkely értelmében "...mindegyik összeütköző Fél köteles legalább az alábbi rendelkezéseket alkalmazni:

1. Azokat a személyeket, akik az ellenségeskedésben nem vesznek közvetlenül részt, ideértve a fegyveres erőknek azokat a tagjait, akik letették a fegyvert és azokat a személyeket, akik betegség, sebesülés, elfogatás vagy más ok következtében harcképtelenné váltak, minden körülmények között, fajon, színen, hiten, nemen, születésen vagy vagyonon,

¹⁵ Az 1947. évi olasz alkotmány szerint "az olasz jogrend alkalmazkodik a nemzetközi jog általánosan elismert szabályaihoz" (Alk. 10. cikk).

¹⁶ Az 1949. XX. törvény minden szövegváltozatában megtalálható az a rendelkezés, hogy a jogszabályokat a *hivatalos lapban* kell kihirdetni.

¹⁷ Ilyen értelemben Nagy Károly: A háborús büntettek univerzalitása és az elévülés (Hozzászólás Bragyova András: "Igazságtétel és nemzetközi jog" c. tanulmányához.) In: Állam- és Jogtudomány, XXXV/3-4, 272—277. p.; Nagy Ferenc: Hozzászólás Wiener A. Imre: "A büntető joghatóság és a nemzetközi jog" c. tanulmányához. In: Állam- és Jogtudomány, XXXV/3-4., 268—272. p

¹⁸ Vö. A büntetőtörvénykönyv magyarázata. Budapest, 1996. 297. p.

¹⁹ "A háború két vagy több állam egymással vívott fegyveres küzdelme..." Nemzetközi jog. (Tankönyv, Szerk. dr. Herczegh Géza), Budapest, 1989. 338. p.

²⁰ A négy Genfi Egyezmény: 1. A hadrakelt fegyveres erők sebesültjei és betegei helyzetének javításáról; 2. A tengeri haderők sebesültjei, betegei és hajótörttei helyzetének javításáról; 3. A hadifoglyokkal való bánásmódról; 4. A polgári lakosság háború idején való védelméről szóló egyezmények.

²¹ A háborús bűncselekmények elévülhetetlenségét kimondó 1968. évi egyezményt (kihirdetve: 1971. évi I. tvr.) az akkor létező államok valóban törpe kisebbsége fogadta el.

valamint más hasonló ismérven alapuló bármely hátrányos megkülönböztetés nélkül emberséges bánásmódban kell részesíteni.

Ebből a célból mindenkor és mindenütt tilos a fentemlített személyek tekintetében:

- a) az élet és a testi épség elleni merénylet, nevezetesen a bármely alakban megnyilvánuló emberölés, megcsonkítás, a kegyetlen bánásmód, a kínzás és a kínvallatás;
- b) a túszok szedése;
- c) a személyek méltóságának megsértése, nevezetesen a megalázó és lealacsonyító bánásmód;
- d) a szabályszerűen megalakított és a művelt népek részéről elengedhetetlennek elismert igazságszolgáltatási biztosítékok alapján működő bíróság által megelőzően hozott ítélet nélkül kiszabott büntetés és annak végrehajtása."

A közös 3. cikkely azonban (mint ahogy az egyezmények további rendelkezései sem) nem tartalmazza az államok kötelezettségét sem az elkövetők felelősségre vonására, sem arra, hogy büntető kódexeikbe építsenek be (megfelelő szankcióval) büntetőjogi tényállást.²² Ezen kötelezettségek hiánya annál is inkább figyelemreméltó, mivel az egyezmények megszületésekor/hatályba lépésekor egyáltalán nem volt elismert, hogy a nemzetközi jognak *imperatív* normái is létezhetnek.²³ Az államok kötelezettségeinek ilyen hiányát, s nem utolsósorban a magyar jogalkotó szándékát (pontosabban: szándékának hiányát) mi sem bizonyítja jobban, mint az, hogy — ellentétben más nemzetközi szerződésekkel²⁴ — még csak azt sem tartotta fontosnak, hogy az 1949. évi Genfi Egyezményeket — az akkori alkotmányos előírásoknak is megfelelően — kihirdesse a hivatalos lapban.

Az a körülmény ugyanis, hogy az egyezmények *címét*, a - kihirdető jogszabály *számát* (1954. évi 32. tvr.) a hivatalos lapban — a pozitív szöveg egyetlen betűje nélkül — megjelentették, aligha minősíthető a jogszabály kihirdetésének.²⁵ További indokolás, magyarázat, érvelés nélkül is nyilvánvaló, hogy itt szó sem lehet a Genfi Egyezmények *transzformációjáról*, azaz Alkotmányunk mai szövegezését értelmezve nem hoz(hat)tuk összhangba belső jogi normáinkat *vállalt* nemzetközi jogi kötelezettségeinkkel.

Ilyen körülmények között a Genfi Egyezmények alkalmazhatóságát az Alkotmánybíróság által is aposztrofált az a megközelítés alapozhatja meg, miszerint a Genfi Egyezményekben is szabályozott kérdések az egyetemes nemzetközi (szokás)jog részévé váltak, s mint ilyenek — "a generális transzformáció" (valójában recepció — B. L.) útján — váltak a magyar jogrendszer részévé.²⁶

A Genfi Egyezmények jogi természetének ilyen való értelmezése azonban több tekintetben is aggályosnak tűnik:

²² A Genfi Egyezmények közös 3. cikkelye csupán a következő kötelezettséget állapítja meg a Felek részére: "Az összeütőköző Felek (...) igyekezni fognak külön megállapodásuk útján egészben vagy részben hatályba léptetni a jelen Egyezmény egyéb rendelkezéseit is." A szerződés egészére vonatkozóan az 1. cikk az alábbi rendelkezést tartalmazza: "A Magas Szerződő Felek kötelezik magukat, hogy minden körülmények között *tiszteletben tartják és tiszteletben tartatják* a jelen Egyezményt". (Saját kiemlésem — B.L.)

²³ Az imperatív normák (a nemzetközi jogi *ius cogens*) először a szerződések jogát kodifikáló Bécsi Egyezményben nyertek elismerést, de általános elismeréséről csupán további évek eltelte után beszélhetünk.

²⁴ Nemzetközi szerződéseinket ebben az időszakban tipikusan törvényerejű rendelet vagy kormányrendelet formájában hirdették ki, kivételesen törvénnyel, s nem ritkán miniszteri rendelettel.

²⁵ Az egyezmények szövegét — a külügyminiszter megbízásából — a Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó 1100 példányban megjelent broszúrájában tették közzé.

²⁶ Az Alkotmánybíróság pozitív álláspontja a "generális transzformáció"-ról már az 53/1993 (X. 13.) AB. sz. határozatban is megjelent.

- a) A Genfi Egyezményeket annak idején 61 állam (az egyezmények magyar ratifikálása idején létező államok kb. 60 %-a) írta alá, s nagyon sok állam, köztük Magyarország is, fenntartásokat fűzött az Egyezményekhez.²⁷ (Imperatív normák esetén fenntartások tétele teljességgel kizárt.)
- b) Ha igaz lenne, hogy a Genfi Egyezmény által szabályozott kérdések a háborús és emberiség elleni bűncselekmények kategóriájába tartoznak (amelyek nem évülhetnek el), akkor mivel magyarázható, hogy pl. a délszláv háború, avagy a ruandai kegyetlenkedések elkövetőinek felelősségrevonására, az ügyek kivizsgálására az ENSZ keretében *külön nemzetközi büntetőbírótságot* kellett felállítani.²⁸
- c) A háborús bűncselekmények elkövetőinek fentebb már hivatkozott, "zárt" körét mi sem bizonyítja jobban, mint az, hogy sem a II. világháború során a győztes hatalmak nevében eljáró elkövetők, sem pedig az 1945 után lezajlott háborúkban elkövetett, minden kétséget kizáróan a háborús és emberiség elleni bűntettek kategóriájába tartozó elkövetők felelősségre vonása elmaradt.²⁹

Fentiekből — megítélésem szerint — joggal vonható le az a következtetés, miszerint a háborús és emberiség elleni bűntettek meg-, illetve elítélése nem tekinthető a nemzetközi jog általános kategóriájának, hanem konkrét háborúk, konkrét államok (és azok nevében eljáró személyek) státuszának függvénye, azaz nem tekinthetők "a nemzetközi jog általánosan elismert szabályai"-nak.³⁰

Amennyiben feltételezzük (s az eljáró bíróságok elfogadják), hogy az 1949. évi Genfi Egyezmények, illetve az ezeket követő, ezekhez kapcsolódó vagy ezekkel összefüggésbe hozott későbbi nemzetközi jogi normák³¹ a nemzetközi jog általánosan elismert szabályaiként (avagy vállalt nemzetközi kötelezettségként) a magyar jogrendszer részévé váltak, úgy ez további aggályokat is felvet.

Kérdéses, hogy az 1949. évi Genfi Egyezmények valamennyi szabálya az általános szokásjog részévé vált-e vagy csak az Egyezmények bizonyos rendelkezései. Ha az Egyezmények rendelkezései (részben vagy egészben) a szokásjog részévé váltak, akkor meg kellene határozni, hogy *mely időponttól tekinthetők az általános szokásjog részének*. Ezekre a kérdésekre adandó válasz nem egyszerű feladat sem a nemzetközi jog tudománya, sem valamely nemzetközi bírói fórum számára, így valamely nemzeti (államon belüli) jogalkalmazónak — nemzetközi jogi értelemben is megalapozott — autentikus álláspontot kialakítania szinte lehetetlen.³²

²⁷ Az egyezményekhez vagy azok valamelyikéhez — az eredeti aláírók közül — mindösszesen 22 állam 94 fenntartást fűzött.

²⁸ Az itt jelzett aggályt támasztja alá, hogy az ENSZ-en belül komoly előkészületeket tettek egy állandó jellegű nemzetközi büntető bíróság mielőbbi felállítására.

²⁹ Ilyen értelemben Nagy Károly: i. m. 273. és köv. p.

³⁰ Az 1993. évi XC. törvény nemzetközi jogi alapú kritikáját — beleértve "a nemzetközi jog általános szabályai"-nak mibenlétét is — legrészletesebben lásd *Bragyova* András: Igazságtétel és nemzetközi jog. Glossza az Alkotmánybíróság határozatához. In: Állam- és Jogtudomány, XXXV/3-4, 213—263. p.

³¹ Egy ilyenfajta értelmezés a nemzetközi szerződés egyoldalú belső értelmezésének minősül, ami nem tekinthető a szerződés hiteles értelmezésének, s így semmilyen nemzetközi jogi relevanciával nem bír (vö. Nemzetközi jog. Tankönyv). Budapest, 1989. 168. p.

³² A szokásjog kialakulásának időtartama nem határozható meg, esetenként néhány év alatt is kialakulhat, más esetekben több évtized is szükséges volt.

Miután egy szokásjogi szabály kialakulásának időpontja egzakt módon nehezen állapítható meg, így — büntetőjogi kérdésről lévén szó — aggályos annak eldöntése, hogy egy marasztaló ítélet nem sérti-e a *nullum crimen sine lege* elvét. Evidenciának tűnik, hogy egy később született szokásjogi szabály esetén a *nullum crimen sine lege* elvét ugyanúgy figyelembe kell venni, mint az írott jog esetén, azaz visszamenőleges hatálya semmilyen — hátrányos büntető — jogszabálynak nem lehet.

Az el nem évülés esetét is feltételezve, igazából nem is értelmezhető az Alkotmánybíróság 53/1993. (X. 13.) sz. határozatának indokolása, miszerint az el nem évülés fölöslegessé teszi annak vizsgálatát, hogy mikor követték el a bűncselekményt.³³

Az el nem évülés szó szerinti értelmezése alapján ugyanis

- időbeni korlátozás nélkül — visszamenőleg — mindenkit felelősségre kellene vonni egy — bár utólag el nem évülhetőnek nyilvánított — későbbi "általánosan elismert nemzetközi jogszabály" alapján, ha az utóbb keletkezett (nemzetközi jogi) norma szerint a cselekmény nemzetközi bűncselekménynek minősül;
- kötelezni kellene például a II. világháború győztes hatalmait, hogy vonják felelősségre a saját állampolgáraik (szerveik, szervezeteik) által elkövetett háborús és emberiség elleni bűncselekmények elkövetőit;
- explicite ki kellene nyilvánítani, hogy a fegyveres testületek általi fegyverhasználat *minden esetben* a nemzetközi jog szabályaival ellentétes, a nemzetközi jog alapján nemzetközi bűncselekménynek minősül,³⁴ amit a nemzeti bíróságok kötelesek figyelembe venni;
- ki kellene mondani, hogy a nemzetközi jog — csupán 1969 óta elismert — *imperatív* normái *visszamenőleges* hatállyal bírnak, s így azokat bármikor elkövetett cselekményekre, bármikor (utólag) nemzetközi deliktumnak minősített esetekre alkalmazni kell.³⁵

Természetesen ezek hipotetikus felvetések, hiszen a demokratikus jogrend(szer)ek kereteiben valós problémaként ezek nem vetőd(het)nek fel.³⁶

A fentiekben vázolt indokokra, jogi aggályokra figyelemmel úgy vélem, hogy a háború áldozatainak védelméről szóló 1949. évi Genfi Egyezmények nem felelnek meg azoknak az ismérveknek, amelyek meglétét az Alkotmánybíróság 33/1996. (IX. 4.) AB sz. határozatának indokolásában előír a nemzetközi jog szabályainak alkalmazhatósági feltételeként. Az alkotmánybíróság ugyanis "felhívja a figyelmet arra, hogy a nemzetközi jog maga határozza meg a nemzetközi jog szerint üldözendő és büntetendő bűncselekményeket és büntethetőségük összes feltételét. Mindezeknek a tényállás-elemeknek és feltéteknek fenn kell-e állniuk tehát ahhoz, hogy a hazai jog valamely bűncselekménye a nemzetközi jog szerinti bűncselekménynek minősüljön".

³³ Az elévülés és a "nullum crimen sine lege" viszonyáról lásd Nagy Ferenc: A nullum crimen/nulla poena sine lege alapelvről. In: Magyar Jog, 1995. 5. sz. 257—270. p.

³⁴ Ennek ellenkezőjét bizonyítja a lengyel bíróságok közelmúltbeli ítélete az 1981. évi lengyelországi, Szolidaritás-tüntetőket elleni "sortűz"-ügyben hozott felmentő ítélete ugyanúgy, mint pl. az 1968-as párizsi tüntetések ellen fellépő fegyveres erők intézkedéseinek jogszerűkénti elismerése.

³⁵ A visszamenőleges hatály tilalma kategorikus megfogalmazást nyer pl. az Emberi Jogok Európai Egyezményében.

³⁶ Az emberi jogok európai védelme fölött bábáskodó Európatanács tagjai kizárólag, az európai normáknak megfelelő demokratikus berendezkedésű államok lehetnek.

LÁSZLÓ BODNÁR

JUSTICE ON 1956 IN HUNGARY — NOW ONLY BY
INTERNATIONAL LAW?

(Summary)

The Constitutional Court of Hungary by its resolution Nr. 36/1996 (IX.4) AB declared the law Nr. 1993. XC on certain criminal acts committed during the October revolution in Hungary to be unconstitutional and so null and void.

The Constitutional Court also declared that by this resolution the obstacles to sanction the war crimes and crimes against humanity according to the international law are eliminated. On the other hand the Constitutional Court emphasises that the crimes sanctioned and prosecuted by international law are determined by international law. The conditions for crime to be sanctionable are also determined by international law. All the conditions and elements of facts mentioned have to exist for a domestic crime to be declared a crime according to the international law.

This article examines whether the implementation of the Geneva Conventions of 12 August 1949 by the Hungarian national courts would be suitable for the criterias mentioned in the resolution of the Constitutional Court and the consequence will be in the negative.